

Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocational training of future speech therapists, information and educational environment of higher education institutions.

ВАНІ Inna Volodyvyryvna – Ph.D. in Pedagogics, Associate Professor, Associate Professor

of the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocational training of future speech therapists, methods of correctional training.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2020 р.

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-169-172

ЩЕРБА Наталія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-5467-4292>

email: scherbanatasha@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. 16 грудня 2009 року Україна ратифікувала Конвенцію про права осіб з інвалідністю [3]. Стаття 24 цього документу гарантує їхнє право на якісну освіту на підставі рівних можливостей. Згідно зі Статтею 9 Конституції України цей міжнародний документ є частиною національного законодавства [4]. 15 серпня 2011 року Кабінетом міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [3]. За п. 4 цього документу, на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку психолого-медико-педагогічної консультації (зараз Інклюзивно-ресурсного центру) та за підтримки відповідного органу управління освітою керівник загальноосвітнього навчального закладу має організувати клас з інклюзивним навчанням і забезпечити навчальний процес кваліфікованими педагогічними працівниками [6] (тобто вчителями-предметниками). Виконання даної освітньо-нормативної вимоги можливе, якщо вітчизняні ЗВО формуватимуть у майбутніх учителів готовність працювати з дітьми з особливими освітніми потребами і, зокрема, з інвалідністю.

Вирішення вказаної проблеми у підготовці майбутнього вчителя іноземної мови дещо наблизилось у 2013–2019, коли 14 вітчизняних ЗВО, що приєдналися до спільного проекту МОН України та Британської Ради «Шкільний вчитель нового покоління» [7], ввели в навчальний процес

змістовий модуль «Catering for Special Educational Needs» (Навчання осіб з особливими освітніми потребами) у межах викладання дисципліни «Методика навчання англійської мови». За Програмою модуль складається з 9 практичних занять і передбачає вивчення таких тем, як: 1) поняття «особливі освітні потреби» та існуючі упередження; 2) медична та соціальна моделі у розумінні особливих освітніх потреб; 3) навчальні труднощі та категорії осіб з особливими освітніми потребами; 4) принцип диференціації: диференціація за завданням, за його виконанням і оцінюванням, за організацією змісту навчання; 5) поняття «інклюзивний клас»; стратегії вчителя, що роблять вивчення англійської мови доступним для всіх; 6–9) практичні рекомендації для створення інклюзивного класу для учнів: з особливими поведінковими, соціальними та емоційними; сенсорними та фізичними; пізнавальними та навчальними потребами; а також обдарованих і талановитих учнів [10].

Наведений план модуля має рекомендований характер і не регламентує вибір інформаційних джерел. Тому, готуючись до занять, викладачі мають використовувати будь-які доступні їм українські та зарубіжні наукові дослідження, методичні розробки та освітньо-нормативні документи. Крім того, подекуди практикується скорочення тривалості модуля до 7 занять.

В окремих ВНЗ викладаються курси підготовки вчителів до навчання учнів з особливими освітніми потребами. Ці курси

базуються на фундаментальних дослідженнях викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика підготовки майбутніх і працюючих педагогів до навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами широко висвітлена в низці наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Проведений аналіз дозволив нам класифікувати їх за наступними блоками:

1. підготовка (майбутнього) викладача ЗВО до навчання студентів з особливими освітніми потребами (О. О. Кравченко, А. І. Войтовська, 2016);

2. підготовка (майбутнього) вчителя до навчання учнів з особливими освітніми потребами (О. І. Безлюдний, 2019; С. П. Міронова, 2016; О. С. Казачінер, 2018; І. А. Малишевська, 2018; Г. О. Першко, 2011; Г. Константінова, 2018; М. Чайковський, 2012) і, зокрема, за кордоном (З. Г. Керимова, 2003; І. Н. Ха-фізулліна, 2008; Ю. В. Шуміловська, 2011; С. Н. Чуракова, 2003; С. Л. Зване (S. L. Zwane), М. М. Малале (M. M. Malale), 2018; Л. П. Блентон (L. P. Blanton), М. К. Пугач (M. C. Pugach), Л. Флоріан (L. Florian), 2011; В. Соріано (V. Soriano), 2014); Ф. Д. Махло (F. D. Mahlo), 2011; Д. Дональд (D. Donald), С. Лазарус (S. Lazarus), П. Лолвана (P. Lolwana), 2002; С. Баґрі (S. Bagree), І. Льюїс (I. Lewis), 2013; Т. Нуїнь (T. Huynh), 2017);

3. підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи з учнями з особливими освітніми потребами (К. С. Волкова, 2017; І. І. Демченко, 2016; О. Є. Гордійчук, 2016; С. Пенькова, 2018; О. Є. Гордійчук, 2016; З. М. Шевців, 2017; Л. В. Шкарбан, 2018);

4. підготовка майбутнього вихователя дошкільного закладу до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (Т. Лесіна, 2018; О. М. Кас'яненко, 2018);

5. підготовка (майбутнього) вчителя-дефектолога до навчання учнів з особливими освітніми потребами (О. П. Кірцхалія, 2014; О. В. Мартинчук, 2019);

6. підготовка (майбутнього) вчителя англійської мови (як рідної) до навчання учнів з особливими освітніми потребами за кордоном (Е. Е. Ортіз (A.A. Ortiz), Ф. М. Робертсон (Ph. M. Robertson), 2018; Ф. М. Робертсон (Ph. M. Robertson), 2016).

Як можна помітити, проведений аналіз не виявив наукових досліджень, що б висвітлювали концептуальні засади підготовки майбутнього вчителя *іноземної*

мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Метою статті є аналіз наукових досліджень, присвячених підготовці майбутніх учителів до навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами та виокремлення ключових концептуальних положень, що могли б використовуватись для організації відповідної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати проведеного аналізу педагогічних концепцій, виявлених у науковій та освітньо-нормативній літературі, були систематизовані відповідно до компонентної структури педагогічної концепції, запропонованої Є. В. Яковлевим і Н. О. Яковлевою. Услід за авторами, ми розуміємо поняття «педагогічна концепція» як «складну, цілеспрямовану, динамічну систему фундаментальних знань про педагогічний феномен, що повно і всебічно розкривають його сутність, особливості, а також технологію оперування з ним в умовах сучасного суспільства» [8, с. 9–10]. Вона може виступати як ідея, що спрямовує наукову роботу, та як форма представлення її результатів. Оскільки в даному випадку нами аналізуються результати педагогічних досліджень, то й педагогічна концепція розуміється як єдність наступних *компонентів*:

7. загальні положення;
8. понятійно-категоріальний апарат;
9. теоретико-методологічні основи;
10. ядро (концептуальна ідея);
11. змістове та смислове наповнення;
12. педагогічні умови ефективного

функціонування і розвитку явища, верифікація [8, с. 16].

Зважаючи на обмеження обсягу даної публікації, ми зосередимось, насамперед, на її ядрі, тобто концептуальній ідеї. Проведений аналіз вітчизняних дисертаційних досліджень, присвячених підготовці майбутніх фахівців до роботи з дітьми та молоддю з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії, виявив низку концептуальних ідей.

Так у дисертаційному дослідженні О. С. Казачінер провідною ідеєю розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін вважається опанування ними знаннями, вміннями і практичними навичками навчання філологічних дисциплін дітей з особливими освітніми потребами разом з дітьми з типовим розвитком в умовах закладу загальної середньої освіти [2, с. 5]. І. І. Дем-

ченко у своєму дослідженні переконує, що підготовка майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти зумовлюється спеціальною організацією навчально-виховного процесу у вищій школі з урахуванням інклюзивного та корекційного компонентів його змісту з належним цілеспрямованим, достатньою освітньою концептуалізацією, відповідною поетапною організацією, максимальним процесуально-змістовим забезпеченням та якісним моніторингом результативності [1, с. 7]. В дисертаційному дослідженні З. М. Шевців провідну ідею професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі ЗНЗ визначено як складний і багатоаспектний компонент цілісної професійної підготовки фахівця ВПНЗ, підпорядкований єдиній меті, що постає на середовищному, акмеологічному, аксіологічному, діяльнісному, системному, компетентнісному й особистісно зорієнтованому методологічних підходах. Вона розкривається в наступних положеннях:

13. підготовка має відбуватися в умовах спеціально створеного соціокультурного освітнього середовища ВПНЗ;

14. її методологія має базуватись на взаємодії та взаємозв'язку середовищного, системного, аксіологічного, акмеологічного, особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів; освітньо-дидактичних принципів навчання та нових досягнень у галузі педагогічних наук;

15. формування соціально-педагогічної компетентності має здійснюватися в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спеціальності «Початкова освіта» та функціонувати в її складі [9, с. 13–14].

У дисертації І. А. Малишевської головною концептуальною ідеєю формування професійної компетентності майбутніх психолого-педагогічних фахівців для інклюзивної освіти в закладах вищої педагогічної освіти є впровадження в освітній процес курикулуму відповідної підготовки. Він має забезпечувати інтеграцію інклюзивно зорієнтованого змісту навчання, спрямованого на формування високого рівня сформованості професійної компетентності за рахунок методологічного узгодження педагогічних умов її теоретичної і практичної складових. До компонентів системи підготовки фахівців автор відносить: концептуальний, цільовий, змістовий і процесуальний, єдність і

цілісність яких дозволяє прогнозувати, визначати і коригувати особистісну професійно зорієнтовану траєкторію фахової підготовки кожного випускника за весь період навчання [5, с. 10].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Узагальнення розглянутих концептуальних ідей дозволяє нам зробити висновки про підготовку вчителя іноземної мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами. На нашу думку, при її організації мають враховуватись наступні положення:

1. Підготовка повинна забезпечити формування у студентів не лише знань і вмій навчати іноземної мови учнів з особливими освітніми потребами та оцінювати їх результати в інклюзивному навчальному середовищі. Майбутнім учителям необхідно прививати гуманістичні цінності, що позитивно вплинуть на їхні бажання працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

2. Студентам необхідно давати можливість отримати початковий практичний досвід вирішення проблемних педагогічних ситуацій (наприклад, у ході використання симуляцій, проєктних і кейсових завдань). Тому структурними компонентами відповідної підготовки мають стати: мотиваційний, змістовий, організаційний та контрольно-оцінний.

3. Майбутні вчителі мають оволодівати не лише стратегіями адаптації (навчального середовища, навчальних підходів, методів, форм і засобів) та в окремих випадках – стратегіями модифікації навчального процесу, але й корекційним компонентом освіти (наприклад, укладати та застосовувати додаткові фонетичні, каліграфічні, орфоепічні, орфографічні вправи залежно від особливих освітніх потреб учнів).

Деякі з зазначених вище концептуальних положень розглянуті нами детальніше в публікації [11]. Водночас подальшого вивчення вимагають: змістове та смислове наповнення підготовки, педагогічні умови її ефективного функціонування і розвитку, а також верифікація її результатів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; 13.00.03 корекційна педагогіка / Ірина Іванівна Демченко. Умань, 2016. 45 с.

2. Казачінер О. С. Теоретичні і методичні засади розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олена Семенівна Казачінер. Хмельницький, 2018. 43 с.

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. Конституція України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Малишевська І. А.. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища: дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Ірина Анатоліївна Малишевська. Умань, 2018. 542 с.

6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>

7. Проект «Шкільний вчитель нового покоління» [Електронний ресурс]. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua/teach/projects/preset>

8. Яковлев Е. В., Яковлева Н. О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения / Е. В. Яковлев, Н. О. Яковлева. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС. 2006. 239 с.

9. Шевців З. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Зоя Михайлівна Шевців. 2017. 47 с.

10. Core Curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor's Level. Supplementary Materials. Modules 5 and 6. British Council. 2018. 57 p.

11. Shcherba N. S., Zablotska O. S. The conceptual idea of would-be English teachers' preparation to practice-oriented instruction of learners with disability // Вісник ЖДУ імені Івана анка. 2019. № 3(98). С. 43–49.

REFERENCES

1. Demchenko, I. I. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady pidgotovky maibutniogo vchytelia pochatkovykh klasiv do profesiinoi diyal'nosti v umovakh inkliuzyvnoi osvity*. [Theoretical and methodological bases of training primary school would-be teachers for professional activities in inclusive educational setting]. Uman'.

2. Kazachiner, O. S. (2018). *Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku inkliuzyvnoi kompetentnosti vchyteliv filologichnykh dystsyplin u systemi pisliadyplomnoi osvity*. [Theoretical and methodological bases of developing philological courses teachers' inclusive competence in the post-graduate education system]. Khmel'nyts'kyi.

3. *Konventsia pro prava osib z invalidnistiu*. [Convention on the Rights of Persons with Disabilities].

4. *Konstytutsiia Ukrainy*. [Constitution of Ukraine].

5. Malyshevs'ka, I. A. (2018). *Teoretyko-metodychni osnovy pidgotovky fakhivtsiv psykholo-pedagogichnogo profilu do roboty v umovakh inkliuzyvnoi osvity seredovyscha*. [Theoretical and methodological bases of training specialists of psychological and pedagogical field for work in inclusive educational environment]. Uman'.

6. *Postanova Kabinety ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku organizatsii inkliuzyvnoi navchannia u zagal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh»*. [Decree of Cabinet of Ministers of Ukraine «On ratification of organization procedure of inclusive instruction in secondary educational institutions»].

7. *Proyekt «Shkil'nyi vchytel' novogo pokolinnia»*. [«New Generation School Teacher» Project].

8. Yakovliev, Ye. V., Yakovlieva, N. O. (2006). *Pedagogicheskaya kontseptiya: metodologicheskiye aspekty postroyeniya*. [Pedagogical conception: methodological aspects of design].

9. Shevtsiv, Z. M. (2017). *Teoriia i metodyka profesiynoi pidgotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do roboty v inkliuzyvnomu seredovyschi zagal'noosvitniogo navchal'nogo zakladu*. [Theory and methods of professional would-be primary school teacher training for work in inclusive environment of secondary comprehensive educational institution].

10. Core Curriculum. English Language Teaching Methodology. Bachelor's Level. Supplementary Materials. Modules 5 and 6. (2018). British Council.

11. Shcherba, N. S., Zablotska, O. S. (2019). *Kontseptual'na ideya pidhotovky maibutnikh vykladachiv anhliys'koyi movy do praktyko-oriyentovanoho navchannia uchniv z obmezhenymy mozhlyvostyamy*. [The conceptual idea of would-be English teachers' preparation to practice-oriented instruction of learners with disability].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩЕРБА Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: інноваційні педагогічні та веб-технології в навчанні іноземних мов та професійній освіті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHERBA Nataliia Serghiiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Docent of the Chair for Intercultural Communication and Applied Linguistics, Zhytomyr State Ivan Franko University.

Circle of scientific interests: innovative pedagogical and web-technologies in teaching foreign languages and teacher training.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2020 р.